

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидата юридичних наук, доцента Слюсаренка Сергія Вікторовича на дисертаційне дослідження Саадуласва Анзора Ібрагімовича на тему: «Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми. Поряд з громадянами України на її території перебувають іноземці та особи без громадянства, а також біженці та мігранти. У загальному вигляді основи правового статусу перших, порівняно зі статусом громадян України, закладені у ст. 36 Конституції України, згідно з якою іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і методами, а також несуть ті самі обов'язки, як й громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Серед питань співвідношення суб'єктів в праві є завдання держави окреслити становище і межі людини і громадянина щодо до інших індивідів, колективів та спільнот, тобто визначити правовий статус людини і громадянина, особливо коли це стосується правового статусу іноземців та осіб громадянства, питання щодо якого регулюється Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Проте, цей спеціальний законодавчий акт, як до речі й інші нормативно-правові акти, ще не повною мірою вирішують існуючі проблемні питання захисту прав іноземців та осіб громадянства в адміністративному судочинстві. З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження є актуальним, особливо в період воєнного стану в Україні, оскільки саме від органів публічної влади залежить якість забезпечення прав та свобод та іноземців та осіб громадянства, які знаходяться на території України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зміст рецензованої дисертації свідчить, що ситуація, яка склалася у досліджуваній сфері суспільних відносин, зумовлює низку проблем, які, насамперед, пов'язані із правовим статусом іноземців та осіб громадянства в адміністративному судочинстві. Значний масив принципових питань правового статусу іноземців, що перебувають на території України в адміністративному праві не отримали комплексного вирішення у нормотворчій практиці та у вітчизняній юридичній літературі. Необхідність такого дослідження зумовлюється потребами обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення адміністративного законодавства та поглиблення системи наукових знань щодо правового статусу іноземців та осіб громадянства в адміністративному судочинстві. Структура дисертації, логіка розгляду поставлених питань, рівень аргументації

основних положень та висновків, що виносяться на захист, форма викладення матеріалу та оформлення відповідають вимогам МОН України, які ставляться до такого виду робіт. Доведеність наведених здобувачем висновків базується на грамотному використанні сукупності методів і прийомів наукового пізнання. У результаті проведеного дослідження автором отримано низку наукових положень та висновків, що містять наукову новизну та виносяться на захист.

Мета дисертаційного дослідження. Достовірність та обґрунтованість одержаних здобувачем наукових результатів підтверджена теоретичною та методологічною обґрунтованістю проведеного дослідження. В цілому рецензоване дисертаційне дослідження А. І. Саадулаєва дозволяє стверджувати, що дисертант досяг поставленої мети та здійснив дослідження, яке вирішило поставлені завдання.

Структура дисертації дозволила здобувачу повною мірою охопити предмет дослідження, у роботі чітко простежується зв'язок теми з предметом наукового дослідження. Чітке формулювання конкретної мети дозволило автору вирішити існуючі проблеми у досліджуваній сфері суспільних відносин, що свідчить високий рівень теоретичної і практичної підготовки автора.

У **вступі** визначається актуальність теми дослідження, здійснюється обґрунтування вибору теми дослідження, розкривається зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями, науковими програмами, планами, темами, грантами. Визначено мету і завдання дослідження, об'єкт, предмет та методи дослідження, надається наукова новизна одержаних результатів, надано відомості про практичне значення результатів дослідження, апробація результатів наукового дослідження, кількість публікацій та структура дисертації.

У **першому розділі** здійснено дослідження теоретико-методологічну характеристику правового статусу іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві. На с. 24 роботи автор слушно зазначає, що на державу покладено обов'язок шляхом нормативно-правового регулювання забезпечити захист прав і законних інтересів іноземців та осіб без громадянства як учасників суспільних правовідносин. Правове регулювання правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні, автор визначає як регламентований і взаємопов'язаний нормами загального, спеціального та міжнародного законодавства правопорядок, що здійснюють органи публічної влади та суди шляхом реалізації юридичних засобів, спрямованих на встановлення й реалізацію прав та обов'язків усіх учасників правовідносин у сфері правового статусу іноземців та осіб без громадянства.

Здійснюючи дослідження правового статусу іноземців та осіб без громадянства як суб'єктів адміністративного судочинства, здобувач на с. 47 роботи акцентує увагу, що на законодавчому та доктринальному рівні існують різні уявлення щодо розуміння складу осіб, які беруть участь в адміністративному процесі. На підставі аналізу наукових думок,

джерел вітчизняного та міжнародного законодавства автор приходить до висновку, що суб'єктами адміністративного судочинства є іноземці та особи без громадянства (біженці, мігранти, іммігранти) та апатриди, які можуть бути як позивачем, так й відповідачем в адміністративній справі. На підставі здійсненого дослідження суб'єктів адміністративного судочинства автор зазначає, що така специфічна категорія суб'єктів адміністративного судочинства як апатриди можуть бути як позивачем, так й відповідачем в адміністративній справі, водночас їх статус не є нормативно визначеним і фактично залишилася поза межами правового регулювання вітчизняних законодавчих актів. На цій підставі він пропонує внести відповідні зміни до нормативного акту.

У **другому розділі** дисертант, через призму особливостей процесуального статусу іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь в адміністративному судочинстві, досліджує адміністративну процесуальну правосуб'єктність, процесуальне представництво та адміністративно-процесуальний статус іноземців та осіб без громадянства, які беруть участь в судовому процесі. Це дало змогу автору розкрити особливості процесуального представництва іноземців та осіб без громадянства в адміністративному судочинстві, схарактеризувати його як регламентовану нормами КАС України та іншими законодавчими актами діяльність представника, який покликаний забезпечити права і законні інтереси особи, яку він представляє в адміністративній справі, надати авторське визначення понять «адміністративна процесуальна правоздатність» та «адміністративна процесуальна дієздатність», звернути увагу на недоліки представницької функції прокурора в суді, а також авторське визначення поняття «адміністративно-процесуальний статус іноземців та осіб без громадянства».

У **третьому розділі** здійснено дослідження діяльності адміністративної юстиції окремих країн Європейського Союзу у розгляді справ за участю інтересів іноземців та осіб без громадянства, та на цій підставі, аналізуючи діяльність адміністративної юстиції Німеччини, Франції, Польщі, Латвії, Чехії, де як вказує автор, у цих країнах діє розгалужена система адміністративної юстиції, а при розгляді справ за участю інтересів іноземців та осіб без громадянства, діяльність адміністративної юстиції вказаних країн має багато загальних рис, водночас існують різні процедури вирішення питання порушення вказаними особами законодавства країни перебування.

З метою удосконалення діяльності суб'єктів владних повноважень у їх відносинах із іноземцями та особами без громадянства, дисертантом виявлено недоліки: Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України; Закону України «Про безоплатну правову допомогу», Положенням про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, та на цій підставі запропоновано внесення відповідних змін до цих нормативних актів.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використанні у науково-дослідній сфері, правотворчій діяльності та навчальному процесі.

Дисертаційне дослідження може виступати теоретичною основою для проведення науково-прикладних досліджень правового статусу іноземців та осіб без громадянства, а висновки та рекомендації, сформовані автором, можуть бути враховані при удосконаленні чинного вітчизняного законодавства.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 9 наукових працях, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України та 5 тез наукових доповідей, які висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

У дисертації А. І. Саадулаєва відсутні порушення академічної доброчесності.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. У першому розділі роботи, при дослідженні нормативно-правового регулювання правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні, варто через етимологічне розуміння поняття правового статусу, який може бути різним, регулюватися різними правовими нормами та мати різні характерні ознаки, здійснити дослідження шляхом його поділу на: загальний (конституційний); спеціальний (родовий, видовий); індивідуальний (персоніфікований).

2. При дослідженні правового статусу, доцільно правовий статус іноземців та осіб без громадянства розглядати через такі структурні елементи: правові норми і правові відносини; суб'єктивні права, юридичні обов'язки; правові принципи і юридичні гарантії; законні інтереси; правосуб'єктність; юридичну відповідальність.

3. Здійснюючи діяльність адміністративної юстиції в окремих країнах Європейського Союзу, які задіяні у розгляді справ за участю інтересів іноземців та осіб без громадянства, доцільно було б надати визначення поняття «адміністративної юстиції» та її існуючі європейські моделі.

Водночас, викладенні зауваження стосуються конкретних питань і мають дискусійний характер, вони суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Загальний висновок. Дисертація є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, пов'язане із правовим статусом іноземців та осіб громадянства в адміністративному судочинстві. Загальний аналіз роботи свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і науковий рівень, теоретичне й практичне значення. У дисертаційному дослідженні А. І. Саадулаєва відсутні порушення академічної доброчесності.

Дисертація на тему: «Правовий статус іноземців та осіб громадянства в адміністративному судочинстві» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Саадулаєв Анзор Ібрагімович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Доцент кафедри адміністративного
та фінансового права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат юридичних наук,
доцент

Сергій СЛЮСАРЕНКО

Слюсаренко С. В. Засвідує
Голова сектору НУБіП України
/Баронівська О.В./